

jedno. Izražava svoje neslaganje s vizijom surašnje kulture kao integralne i homogenizovane. Takođe, nije dovoljno reći da ona neće ići u pravcu amalgamiranja, niti da će se dalje parcijalizovati, kao što je to uočeno u bliskom prošlom periodu, u kojem je vladala »civilizacija pisma«. Čini nam se da će parcijalizacija, a zatim tendencija pluriplazovanja kultura biti još više podstaknute promenama koje će u društvenoj i prirodnodjelnoj sredini čoveka izazvati dalji razvitak komunikacione tehnologije. Otuda, ono što je za autora najsmelija prognoza, neka bude vizija buduće kulture kao gigantskog supermozaika. U njoj, u tom univerzalnom mozaiku krije se šansa da mnogo više ljudskih bića artifikuje, samorealizuje svoje potencijale, da stvara neke vidove sopstvene kulture i tako priloži kameničić njenom totalitetu kao supermozačkoj celini. Pesimizam, namerno izabran i izražen u ovom razmatranju, proističe iz, čini nam se, realno opasnosti da komunikacioni potop (u smislu poplave pomagala) liši čoveka neposrednog ljudskog kontakta i totalne, ne-patvorenne prisustnosti drugih. On proističe, takođe, iz uverenja autora da jedino u direktnoj, humanoj komunikaciji čovek nadilazi sva svoja parcijalna određenja kao homo sapiens, homo faber, homo ludens, homo symbolicum itd., i tako biva celovit i svoj.

Poslednje pitanje je: da li je takav pesimizam (ocito umeren) opravдан, da li je samo ličan? Ako dobro osmotrimo bivstvo čoveka danas, čini nam se da on nije ni ličan niti neopravdan. Ipak se određena zebnja već stvorila. Ka njenim korenima negde u budućnosti moguća su dva puta, dva načina izbavljenja od straha.

Jedan je izlaz u rezignaciji, u traganju za drugim čovekom izvan kruga već stvorene i date industrijske civilizacije, u putu na istok ka prošlosti koja se još tu i tamo održala na planeti. Idući tada, ne dospeva se dalje od novog paradijasa. Jer, »... veliki broj nepismenih, onih koji nisu podvrgnuti fizičkoj primudi i raseljavanju, jasno je zaključio da je njihovo nekad na izgled dator kulturi nešto nedostajalo: oni su pošli, pojedinačno ili u grupama, da se pridruže Velikoj paradi – često susrećući mnoge razočarane zapadnjake kako iđu suprotnim pravcima. Da ponovimo: najznačajnija strast koja je ostala u ovom svetu nije strast prema nekim određenim običajima, kulturnima i verovanjima, već prema izvesnim dostignućima – tehnologiji i organizaciji Zapada – čija je neposredna posledica raspadanje svih određenih običaja, kultura i verovanja.«¹⁹ No, i ovakav je put duboko »za čoveka«. »Nikakve pojedinačne reforme ili manja prilagodavanja onoga što napuštaju ne bi ih mogli navesti na povratak.«²⁰

Drugi mogući put vodi unapred, ka čoveku surašnjicu. On zahteva da zbog istih razloga ne podlegnemo razočaranju i debarasiranju straha samo putem korenite izmene individualnih uslova egzistencije, koju valja spasti pred žrvnjem tehnologije. Ovo opredeljenje zahteva da se omdah sada, snagom individualnih angažmana i snagom društvenih odluka, licem okrenemo ne rezignaciji već akciji. U prvoj instanci, potrebno je dobro proceniti u kojem pravcu zaista ide i treba da ide dalji razvitak komunikacione tehnologije. U drugoj instanci, valja i promisliti šta je od atraktivnih slugu potrebno čoveku i do koje mere.

Ako ono što se da naslutiti, i što smo opisivali kao budućnost te tehnologije koja je već počela, realno preti komunikacionim potopom, to još ne treba da zaustavi druge korake u akciji, u odlukama. Upozorenje vesnica komunikacionog potopa, moramo, kao biblijski Noje, delati a ne čekati. Možemo usmeriti akciju u pravcu očuvanja i odabiranja osnovnih vrednosti date kulture, koje mogu poslužiti kao temelji za novu. Ukratko, treba poreći ciklizam kulture. Takođe, moramo usmeriti akciju ka očuvanju tipične i samo ljudske sposobnosti da uvek iznova, u interakciji s drugim ljudima i novom prirodom i društvenom sredinom, stvari sebi primerenu i sebe do stojnu kulturu. To su tekovine koje, poput Nojeveg mora, sadržavati i »starozavetni kovčeg« kulture već danas. Uputno je imati na umu legendu po kojoj je čovek preživeo mitski potop u nekoj neodređenoj prošlosti, i omdah delati tako da preživi i komunikacioni potop u mogućoj, bliskoj budućnosti.

NAPOMENE:

- 1 Maršal Makulan: »Poznavanje opština – čovekovih produžetaka«, Prosveta, Beograd 1971.
- 2 Suzana Langer: »Filozofija u novom ključu«, »Prosveta«, Beograd 1967.
- 3 »Klašičan izraz za ovaj problem nalazi se u Toniesovom razlikovanju dva »idealno tipa« društvene organizacije – zajednice (Gemeinschaft), na bazi usvojenih tradicija i verovanja koji povezuju ljude na njihovom lokalitetu, i društva koje se pojavljuje (Gesellschaft), u kojem su ljudi odvojeni od svojih rednih lokaliteta i gde su ugovorni i tržišni odnosi zamena za veze ranjene zasnovane na srodstvu, ličnoj odanosti i deljenju istih vrednosti. – Denis Mek Kvej: »Uvod u sociologiju masovnih komunikacija«, »Glas«, Beograd 1976, str. 30.
- 4 Dejvid Risan: »Usamljeni gomila«, »Nolit«, Beograd 1965.
- 5 Marchali Mc Luhan: »Counter Blast«, Harcourt, Brace and World Inc, New York 1969.
- 6 Izraz koji za sredstva posredovanja u ljudskoj komunikaciji upotrebljava Edvard Sapir: »Ogledi iz kulturne antropologije«, BIGZ, Beograd 1974.
- 7 »Sa stanovišta antropologa, kultura znači čovečanstvo, jer se čak i najelementarniji preduslovi ljudskog postojanja, kao što su upotreba vatre, alata, pa i samog jezika, moraju smatrati početima kulture.« – Geza Rohajem: »Nastanak i funkcija kulture«, BIGZ, Beograd 1976, str. 25.
- 8 Vidi: I. Bekey: »Comparative economics of very high capacity communications satellites for electronic mail transmission, educational TV distribution, and mass personal communications«, The Aerospace Corporation, El Segundo, California, paper 78-A-35, IAAF, Dubrovnik, Kongres 1978.
- 9 Jirgen Habermas: »Javno mnjenje«, »Kultura«, Beograd 1969.
- 10 Paul Lazarsfeld and Robert Merton: »Mass Communication, Popular Taste and Organized Social Action« u knjizi Rosenberg and White (eds): »Mass Culture – the Popular Arts in America«, Free Press of Glencoe, Illinois 1957.
- 11 Denis Mc Quail: »Towards a Sociology of Mass Communication«, Collier-Macmillan, London 1969, str. 3.
- 12 »Stoga nas može umiriti tek tvrdjenje da je proces kulture ljudskog roda ona modifikacija životnog procesa kroz koju taj proces prolazi pod uticajem zadatka koji je postavio Eros a podstaknula Ananke – realna nužda; a taj zadatak je ujedinjenje pojedinaca u zajednicu ljudi uzajamno libidinozno povezanih.« – Sigmund Freud: »Iz kulture i umetnosti«, Matica srpska, Novi Sad 1969, str. 351.
- 13 Theodore Roszak: »Kontruktura«, »Naprijed«, Zagreb 1978, str. 19.
- 14 Dejvid Risan, op.citat.
- 15 Herbert Blumer: »The Mass, Public and Public Opinion«.
- 16 Karl Jaspers: »Sokrat, Buda, Konfucije, Isus«, »Zodijak«, Beograd 1980, str. 178.
- 17 »U hrišćanskoj Evropi, Crkva je svakog dana (a u nekim verskim redovima čak i svakog časa) obara lude na kolena, da bi potvrdili, ako ne i predano razmotrili, svoje slaganje s konačnim pojmovima.« – Suzana Langer, op.citat, str. 397.
- 18 Virginia Stern Owens: »The Total Image or selling Jesus in the Modern Age«, citirano prema: WACC «Action», London, No. 65, 198.
- 19 Dejvid Risan, op. citat, str. 43.
- 20 Theodore Roszak, op. citat, str. 45.

novi malograđanski slojevi i problem njihovog odrjeđenja

milenko a. perović

Socijalno-klasna slika suvremenog društva formira se na bazi čitavog niza ključnih promjena koje su se dešavale u građanskom načinu proizvodnje i odnosima proizvodnje od Marksog vremena do danas. Sve te promjene direktno su se odražavale na unutrašnje prerasporede društvenih stratifikacija, odrjeđena socijalno-ekonomска promjerenja društvenih slojeva i klasa, nastajanje jednih i odumiranje drugih socijalnih slojeva. Gigantski razvoj nauke i tehnike, promjene u organizaciji ekonomije, brz ekonomski razvoj i stupanje na historijsku pozornicu monopolističkog i državnog kapitalizma, izmjenili su osnovnu sliku klasne strukture društva, koja je bila uspostavljena na razini liberalnog kapitalizma kao njegova socijalno-klasna implikacija. Doduše, osnovna shema klasnih odnosa time nije prevaziđena, naprosto zato jer je riječ o istom načinu i istim odnosima proizvodnje koji u socijalno-klasnoj sferi ne mogu proizvoditi ništa što je bitno drugačije od njih samih (čak ni kada proizvode svoju suprotnost), što bi bilo neprimjerno njihovoj biti. Osnovna polarizacija građanskog načina proizvodnje, polarizacija rada i kapitala, ostaje očuvana, dakle, do onog historijskog momenta kada se taj način proizvodnje transcendiru, kao što se očuvava bitni odnos socijalno-klasnih nosilaca ove polarizacije, njenih klasnih personifikacija. Bez obzira na duboke strukturne promjene koje su posljedica zakonitosti i tendencija razvoja građanskog načina proizvodnje, proletarijat u biti i dalje ostaje proletarijat, kao što i buržoazija ostaje buržoazija. Ono što se bitno mijenja u svakom historijskom trenutku su konkretnе historijske forme koje ova osnovna društvena polarizacija uspostavlja, koje šarenim svojih pojavljivanja stvaraju privid bitnih promjena same polarizacije.

Prebrze teorijske generalizacije, zasnovane na ovakvim prividima bitnih promjena, čiji smo savremenici i kod teoretičara marksističke i nemarksističke orientacije, koliko bivaju nemilosrdno odbacivane empirijskim eksponicijama primarnih društvenih zakonitosti, toliko pokazuju svu težinu njihova teorijskog razumijevanja. Dok se, na jednoj strani, teorija tvrdokorno drži klasičnih shema socijalno-klasne stratifikacije i polarizacije društva, primjereno ranijim razvojnim fazama kapitalizma, slijepa za sve bitne promjene koje su se u međuvremenu odigrale u biti kapitalizma, dotle, na drugoj strani, svaki contingent trenutnih promjena, trenutnog stanja i rasporeda snaga, efemernih pojavljivanja bitnih zakonitosti, proglašava se za zakonitost samu, za njenu bitnu tendenciju, a konkretnu historijsku formu primarnih zakonitosti razvoja društva za generalnu tendenciju tog razvoja. Zajednička karakteristika ova ovakva teorijska pristupa, dogmatičnog tradicionalizma i »efemerizma«, u tome je što vode nerazumijevanju konkretnuma, bilo da ono bitno-novo u realitetu zanemaruju, bilo da precjenjuju njegovo empirijsko važenje.

U jednom slučaju teorijska inercija ne dozvoljava da bitno-novo narušava postojeće teorijske sheme, pa se u ime očuvanja klasičnih shema ono ili odbacuje, ili zanemaruje, ili se, pak, nasilno podvodi pod te sheme kao oblik njihovih mehaničkih bogaćenja. Rezultat ovakvog dogmatičkog tradicionalizma, na primjeru konkretnog problema, je razumijevanje i tumačenje suvremenog doba na osnovu preslikanih shema prijehodnih vijekova, pri čemu se u njega penetriraju relativno prevaziđena stratifikacija i dinamika socijalno-klasnih kretanja i odnosa. Ako se ima u vidu naglašeni porast novih socijalno-klasnih skupina u društву, koje se već ubičajeno nazivaju novim srednjim slojevima, onda su teškoće tradicionalističkog pristupa kojim se ovi slojevi nastoje razumijevati i situirati u suvremenu društveni kontekst, veoma naglašene. Problem identifikacije ovih slojeva zahtijeva odrđene revizije kriterija njihovog formiranja i djelovanja, kao i kriterije za njihovo razumijevanje. Sama privatna svojina koja je bila okosnica ekonomije, socijalne stratifikacije i ideologije tradicionalnih srednjih slojeva, u novim srednjim slojevima postaje marginalni faktor konstitucije njihovog ekonomskog, socijalnog, kulturnog i ideološkog profila. Ukoliko tradicionalistički pristup i dalje insistira na faktoru privatne svojine kao presudnom, onda će njegov rezultat takođe biti marginalan. Naime, u okviru cjeline postojećih srednjih slojeva mogu se još uvijek pronaći marginalni relikti tradicionalnih srednjih slojeva, kao fosilni ostaci liberalnog kapitalizma ili novi oblici egzistencije sitnog vlasništva. I u jednom i u drugom slučaju radi se o kvantitativno i kvalitativno zanemraljivim socijalno-klasnim skupinama na rubu građanskog načina proizvodnje i objektivnog rasporeda snaga u društву. U tom smislu, ovom pristupu izmiče objektivno razumijevanje cjeline novih srednjih slojeva, kao što izmiče i bit promjena u građanskom načinu proizvodnje, koje su uslovile njihovu pojavu. Političke i ideološke implikacije ovog zanemarivanja svakako su jasne.

Kad je u pitanju »efemerički« pristup, onda je oper riječ o teorijskoj krajnosti, ali s drugačijim predznakom. Teorija koja »žuri« u razumijevanju empirijskog realiteta koliko pokazuje analitičku spremnost odnošenja i registrovanje svake promjene u realitetu, toliko stoji pred opasnošću da svoju revnost »plati« pogrešnim rezultatom. Njоj će se često svaka promjena činiti revolucionarnom da te mjeru da zahtijeva napuštanje važeće slike cjeline odnosa i uspostavljanja nove, u kojoj će konkretni faktori promjene biti konstituisani kao primarno determinant. Konkretno, nastajanje i javljanje novih srednjih slojeva, teoretičari s ovim pristupom označavaju kao

radikalni preokret u socijalno-klasnoj stratifikaciji građanskog društva, bilo da ih tumače kao simptom totalne polarizacije društva, bilo kao »treću silu« koja postaje dominantna u društvu i potiskuje »klasične« klase s tendencijom da se ove konačno u njoj rastvore. U ova slučaju cijelina faktora koji koji uslovljavaju pojavu novih srednjih slojeva proglašava se dovoljno determinantom da svojim djelovanjem radikalno preokrene klasnu stratifikaciju društva. Kod nekih teoretičara, uslovi i faktori nastajanja novih srednjih slojeva ne samo da su potencijalno determinantni, već navodno, svojim aktualnim djelovanjem iz osnova mijenjaju klasnu stratifikaciju društva. To, s jedne strane, vodi potrebi i praksi reidentifikacije osnovnih klasa i s druge strane, održivanju objektivnog historijskog mesta novih srednjih slojeva u cjelini društvenih odnosa. U prvom slučaju, traganje za novim revolucionarnim subjektom često poprime sasvim iracionalne oblike ili vodi tezi o rastvaranju i stepenom nestajanju s historijske pozornice osnovnih klasa kao primarnih personifikacija građanskog načina proizvodnje. Koliko su takva stanovišta znak direktne ideološke obojenosti svojih nosilaca i ideoloških interesa društvenih grupa koje stoje iza njih, toliko su, često, i pokazatelj znatne teorijske i praktične konfuzije mišljenja koje u haosu pojavnosti pokušava proniknuti u bitne tendencije suvremenog strukturiranja društva, a to pronicanje obično se iscrpljuje na jednom segmentu pojavnosti ne dopirući do cjeline odnosa. Na ovaj način reidentifikacija osnovnih društvenih klasa često završava kao njihova negacija ili nagovještaj negacije, a građanski način proizvodnje gubi negativne ideološke i humanističke predzname, postajući univerzalnim načinom proizvodnje koji se naprsto, u svojoj savršenosti, ne može transcendirati nego samo ekstrapolirati. Izvesno je da ovakav teorijski pristup ima slaha za bitne i manje bitne promjene u strukturu građanskog svijeta. Međutim, ukoliko u svom teorijskom ishitravanju na bazi svake promjene u strukturi toga svijeta nastoji da izvrši njegovu dekompoziciju, čak da revizije njegovih primarnih pretpostavki i zakonitosti strukturiranja, onda rekonceptualizacija frakturna toga svijeta neće obično biti ništa drugo do spekulativna konstrukcija čiji su agensi prebrza generacilacija, greška pars pro toto, teorijska intuicija ili politička emocija. Bitni klasni odnos koji produkuje građanski način proizvodnje, u svojim osnovnim koordinatama i rasporedima snaga ne može, dakako, biti prevaziđen serijama promjena u njemu, različitim pregrupisavanjima ili novim akterima koji ulaze u »igru« klasnih odnosa i klasnih pomjeranja, naravno, sve dote dok taj način proizvodnje biva vladajući. Klasno-socijalne personifikacije implikacije toga načina proizvodnje mogu se mijenjati ekvivalentno promjenama i njemu samom, ali to mijenjanje neće dovoditi u sumnju suštinu i djelovanje same implikacije. Sve dote dok je ovaj način proizvodnje vladajući, nužno mora vršiti primarnu polarizaciju snaga u društvu, očuvavajući u bogatstvu različitih pojavljivanja bitni klasni odnos. Ukoliko se bitni klasni odnos, upravo zbog bogatstva različitih pojavljivanja, shematski ne može uvijek na najbolji način prepoznati i identifikovati u realitetu, naprsto zato što se nigdje i nikada ne pojavljuje u »čistom« obliku, ili se pak iz ideoloških razloga ne želi prepoznati to onda nije argumentacija za njegovo negiranje, niti za konstruiranje nove, bitno drugačije slike svijeta, nego simptom slabosti teorijske analize koja svoj predmet vidi drugačijim nego što on to zapravo jeste.

Teorijski radikalizam, suočen s empirijskim činjenicama naglog porasta novih socijalnih grupacija, novih srednjih slojeva, koristi takvo empirijsko stanje za donošenje zakučaka i viđenja svijeta koja su bitno drugačija u odnosu prema petrificiranim shvatnjima socijalne stratifikacije. Osnovni stav koji se iz tog izvlači kreće se u dvijema paralelnim ravnima: prvo, sama činjenica nastojanja novih srednjih slojeva, marginalnih u fazi liberalnog, a značajnih u fazi monopolističkog i državnog kapitalizma, ukazuje na bitne promjene zakonitosti razvoja samoga kapitalizma i građanskog načina proizvodnje, koja, prema tome, značajno odstupaju od Marxovih predviđanja razvojnih tendencija kapitalizma i, drugo, činjenica kvalitativnog i kvantitativnog jačanja novih srednjih slojeva vodi pretpostavkama o ovim slojevima kao o novom značajnom ili čak dominantnom historijskom subjektu pozognog kapitalizma, koji svojom ekspanzionom ima historijsku šansu da cijelokupno društvo klasno rastvori u sebi, te da takvo univerzalizirano društvo organizira po svojem sopstvenom liku. U prilog ovakvom stanovištu idu činjenice značajne socijalne ekspanzije novih srednjih slojeva; njihova nezaobilaznost u funkcionalnoj organizaciji suvremenе kapitalističke proizvodnje, u tercijarnim djelatnostima; kvantitativna brojčanost u državnim administrativno-birokratskim poslovima i kompetencijama; primarni momenat objektivnog favoriziranja i vrednovanja funkcionalnog znanja kao faktora strukturiranja socijalnih slojeva i značajnijih korekcija klasne sheme društva; prostorna raspoređenost ovih slojeva na sve sfere društvenog života; momenat sraščivanja ovih slojeva, s jedne strane, uz proletarijat i, s druge strane, uz buržoaziju, pri čemu se granice prijelaza jednih prema drugima ne mogu uvijek i precizno razlučiti; privid izjednačavanja ovih slojeva s proletarijatom ili buržoazijom u klasno-socijalnom, ekonomskom, političkom i ideološkom smislu; privid univerzalizacije društva po kriterijima izvedenim iz funkcionalne, ekonomske, socijalne i ideološke biti novih srednjih slojeva, pri čemu se ovi slojevi cijelim svoga društvenog bića javljaju kao dominantni historijski subjekt koji treba iz sebe da determiniše dalje tendencije razvoja društva, bilo da im se dodjeljuje uloga toga subjekta na bazi »nove revolucionarno-proleterske« pozicije koju ovi slojevi treba da preuzmu od već iznutra umornog i istrošenog, konzervativnog, tradicionalnog proletarijata, koji je u historijskom hodu progroa svoju revolucionarnu šansu, bilo da se ovi slojevi svi generis, kao nova historijska snaga javljaju pozvanim i jedino moćnim za dalju kreatiju historije koja bi nosila lik relativnog, trenutnog blagostanja svojih nosilaca u realizaciji i operacionalizaciji tehnoloških mitova društva s one strane klasnosti i socijalne konfliktnosti. Najavljuvanje epoha srednjih slojeva, u ovom slučaju novih srednjih slojeva, na izvještaj način je trajni teorijski, politički i ideološki pratilac čitave građanske epohe i adekvatnog građanskog načina proizvodnje. Diskontinuirana vitalnost ovih slojeva, koja se održava od pravih historijskih naznaka ove epohe i feudalnom svijetu pa sve do današnjih dana, na mnoge teoretičare je djelovalo da te mjere opsesivno da su im predaval počesto mnogo značajnija politička i ideološka svojstva nego što su ih to ovi objektivno imali. Čitave plejade malogradanskih teoretičara, bežeći od realiteta surove eksploatacije u građanskom svijetu, svih fanataz-magorično-fetiških produkcija i odnosa toga načina proizvodnje, stalnih i

pretečih pritisaka vladajućeg načina proizvodnje na malogradansku ekonomiju, socijalni položaj i kulturu, političkih ugrožavanja malogradanskih slojeva od dominantnih klasa u društvu, konstruirale su koliko utopističku, toliko i naivnu spekulaciju malogradansko društvene idile koja univerzalizuje malogradanski entitet i njegovu osnovu sitne sopstvenosti – kao izlaz iz klasnih konfuzija, nemilosrdnih i ubitačnih dejstava kapitalističkih ekonomskih zakonitosti i opšte nesigurnosti građanskog načina života.

Malogradanski model organizacije društva, obično s one strane društvene i klasne konfliktnosti javlja se, u svim fazama razvitka kapitalizma, obično kao imaginarni »treći put« i model organizacije i razvoja društva čija je ekonomска, socijalna i ideološka osnova bivao neizbjegljivi srednji malogradanski sloj u društvu, kao manje – više značajna »srednja snaga« klasnosti, most i neutralizator osnovne klasne polarizacije. U poznom feudalnom društvu ovaj model organizacije temeljio se na osnovnom, epohalnom konfliktu između dva načina proizvodnje i društvenih snaga koje su stajale iza toga konflikta, nastojeći da sintetiše njihove osnovne elemente kroz univerzalizaciju sitne zanatske proizvodnje, i tako, na toj osnovi, zaustavi razvoj ekonomije. Socijalna, kulturna i ideološka struktura tog modela bivala je samo implikacija univerzalizovanog zanatstva; dakle, fantazmagorični pomiritelj osnovnih suprotnosti u načinu proizvodnje i društva, a bez ozbiljne i zrele historijske sanse. Taj model društvene organizacije bio je koliko neutemeljen na osnovnim društvenim i ekonomskim zakonitostima pozognog feudalizma i na osnovnim kapitalizma, a prema tome ne-historijski i van-historijski, kao sentimentalizam prenesen u strategijsko-politički i ideološki stav, toliko nije iza sebe imao realne subjektivne historijske snage koja bi ga mogla realizirati ili nametati kao model s izgledima za realizaciju. S izvjesnim, vremenu primjerenim korekcijama, model malogradanske organizacije društva pojavljuje se i u periodu liberalnog kapitalizma. Njegova osnovna struktura nije se bitno promjenila u odnosu na model koji je malogradanstvo nudilo u poznom srednjem vijeku. I tu se on pojavljuje kao mesijanski pomiriteljski model za sveobuhvatnu polarizaciju kapitalističkog društva, koristeći elemente konstitucije osnovnih klasnih polova u sebi svojstvenoj dijaboličnoj sintezi i simbiozi. Sintetički momenat rada i kapitala, otjelovljen u građanskih institucijama sitnog vlasništva, sitne proizvodnje i trgovine, produkuje, opet, model društva na postulatima univerzalizovane malogradanske sitne proizvodnje, koja bi trebalo da bude historijski kompromis između centrifugalnih sila kapitala i revolucionarnih zahtjeva rada. Pri tome, zahtjev za ovim modelom ide dotle da podrazumijeva rastvaranje građanskog načina proizvodnje u nekakav iracionalni i historijski prevaziđeni malogradanski način proizvodnje. Adekvatno tome, rekonstrukcija ekonomskog i socijalnog »zlatnog doba« malogradanstva, kao konzervativni zahtjev za vraćanjem na taj prevaziđeni period, implicira i ekonomsko vraćanje krunpe buržoazije pod okrilje sitne buržoazije, preudješavanje građanskih institucija u malogradanske institucije, dominaciju malogradanske ideologije, politike i kulture. Iluzorni program ovog malogradanskog modela, s izrazito reakcionarnim ekonomskim, političkim i kulturnim pogledima, kao i program prijethodnog malogradanskog modela, pokazuje se neutemeljenim na realitetu objektivnih odnosa građanskog društva, i opet bez prave historijske sanse. Razvoj građanskog načina proizvodnje gurnuo je na samu marginu ekonomije politički, ideološki i ekonomski model organizacije društva tradicionalnog malogradanskog subjekta, da bi i samo tradicionalno malogradanstvo osudio na bržu ili sporiju, ali sasvim sigurnu, propast. U onom smislu u kojem je građanski način proizvodnje u svojoj monopolističkoj fazi potpuno razorio bastion sitne proizvodnje i sitnog vlasništva, tako je u zbirku historijskih zabluda upisao model univerzalizovane sitne svojine.

Pošto suvremenost nekim svojim manifestacijama ukazuje na značajni prodor novih srednjih slojeva u svim bitnim segmentima ekonomije i društvenog života, mnogi malogradanski teoretičari su požurili da najave i predskažu nastupajuće »zlatno doba« novih srednjih slojeva, novog malogradanstva. Tako historijski, po treći put, vaskrsava model malogradanske organizacije društva i privrede. Ovoga puta to više nije model restauracije, kao što je to bilo slučaj s malogradanskim modelom u liberalnoj fazi kapitalizma, naprsto zato što novi srednji slojevi rodno mjesto imaju upravo u ovoj fazi monopolističkog i državnog kapitalizma, te tako njihov historijski ambijent nije tradicija nego suvremenost, ili pak, kako to predviđaju neki teoretičari, budućnost. Primarna vezanost ovih slojeva za sadašnji trenutak razvoja kapitalizma i početne faze socijalizma, donosi im novu ekonomsku, socijalnu i psihološku situaciju. Oni nisu osuđeni na propast, kao što je to bilo tradicionalno malogradanstvo, jer su funkcionalno neposredno utkani u način i organizaciju proizvodnje, organizaciju državnih i društvenih poslova. Iz perspektive sadašnjeg vremena, njihova moguća propast vezana je jedino i isključivo za propast i ukidanje građanskog načina proizvodnje i rušenje cjeline građanskog svijeta. Međutim, pošto je građanski i malogradanski upravljački, uglavnom strana misao o mogućnosti ove propasti i razaranja, onda se novi model malogradanske organizacije nameće kao model kojem sve više pripada suvremenost i dakako – budućnost. Osnovni potku ovog modela čini stara teza građanske nauke o građanskom načinu proizvodnje kao ovjekovječenom načinu proizvodnje koji se ne može transcendirati, i teza o građanskom društvu kao ovjekovječenom čovječanstvu koje se više ne može revolucionisati do li, eventualno, samo ekstrapolirati u racionalnim kategorijama. Dominacija »srednjoslojnih« kriterija, baziranih na funkcionalnom znanju koje sve više postaje temelj kako proizvodaca, tako i upravljačkih, nadzornih, administrativno-birokratskih i intelektualno-kreativnih poslova, uklapa se tako bez protivrečnosti u model racionalnih kategorija jedne opšte građanske ekstrapolacije. Pošto se ovaj model ekstrapolacije uzima kao pretpostavku i postulat koji se vremenom sam po sebi dokazuje zahvaljujući vitalnosti građanskog svijeta i načina proizvodnje, onda se u dedukciji može dokazivati i historijska šansa malogradanskog modela ekstrapolacije. Dakle, dolazi se do novog-starog modela univerzalizovanog malogradanstva koje proglašava status quo, a razvoj monopolističkog i državnog kapitalizma, kao idealni milje kojim ono treba potpuno da ovlada po rezonu objektivističko-tehnoloških kategorija.

Iz ovih pretpostavki izvodi se teza o malogradanstvu kao osnovnoj socijalno-klasnoj personifikaciji građanskog načina proizvodnje, koja vremenom potiskuje »klasične« klasne personifikacije ovoga načina proizvodnje, rasprostirući se na njihov tradicionalni ekonomski, socijalni i ideološki te-

ren. Time se, navodno, sužava teren postojanja i djelovanja tradicionalnog proletarijata i tradicionalne buržoazije, do tog stupnja da je moguće predviđanje njihovog postepenog nestajanja s historijske scene, a nastupanje epoha novih srednjih slojeva koji nisu opterećeni klasnim predstavama i odnosima, i ne samo da nisu opterećeni, već insistiraju rade na dokidanju tih predstava i odnosa. Dakako, ovde se duboke transformacije u biću radničke klase i biću buržoazije tumače, s jedne strane, kao znak da vladajući način proizvodnje ne proizvodi više osnovnu klasnu polarizaciju društva, niti bilo kakvu polarizaciju koja bi svojim unutarnjim protivrječnim tendencijama održavala nasiljenju i pohranjivala novu konfliktost društva, i, s druge strane, kao pokazatelj iščezavanja osnovnog polaritetu društva, koji je opterećivao čitav razvoj kapitalizma. Izvjesno je da se ove pretpostavke zasnivaju na pogrešnim osnovama, te su i teze koje se iz njih izvode u osnovi pogrešne. Promjene u biću radničke klase još uvijek ne znače da je ona kao tradicionalni revolucionarni subjekt u suvremenom društvu prestala biti, pogotovo to ne znači da su novi malogradanski slojevi preuzele funkciju revolucionarnog subjekta. Ekonomski, socijalni i politički položaj ovih slojeva može u izvjesnim situacijama, osobito kod nižih malogradanskih slojeva koji imaju niz ključnih dodirnih tačaka s radničkom klasom, implicirati ideološku svijest i političke programe koji se približavaju svijesti i programima tradicionalnog revolucionarnog subjekta. Suradnja je tu moguća i opravdana sa stanovišta tradicionalnog revolucionarnog subjekta, ali to još uvijek ne znači da ovi slojevi u sebi mogu apsorbitati bit revolucionarnog subjektiviteta. Njihova srednjoslojna i srednjoklasna pozicija između rada i kapitala uvijek je element koji ih može politički i ideološki približavati ideologiji proletarijata, ali isto tako i ideologiji buržoazije, u istom onom smislu u kojem je sinteza rada i kapitala u sitnoj privatnoj svojini tradicionalnog malogradanstva, omogućivala ili čak zakonomjerno implicirala strategijsko i taktično laviranje ove klase između proletarijata i buržoazije. Koliko se isključuje mogućnost da ovi slojevi postanu osnovni i noseći subjekt socijalne revolucije, toliko se, u najboljem slučaju, bit njihove revolucionarnosti može manifestovati u različitim oblicima naučno-tehničkih i tehnoloških revolucija (koje su, ipak, nešto sasvim drugačije u odnosu na socijalnu revoluciju). U tom smislu, oni ne mogu biti subjekt revolucije, nego samo subjekt promjena koje ne ostavljaju dubljeg trag u globalnoj socijalno-klasnoj strukturi društva. S druge strane, socijalno-klasni entitet ovih slojeva u sebi nije homogen da bi mogao izvršiti dublji revolucionarni zahvat u tkivu gradanskog društva. Razvremenost ovih slojeva na ljestvici društvene stratifikacije, od pozicije tradicionalne radničke klase, preko različitih stupnjeva srednje društvene pozicije, do elemenata identifikacije birokratskih i tehnokratskih vrhova s buržoazijom, znak je njihove unutarnje bitne i nepromostive heterogenosti ekonomskog položaja, socijalnog statusa, ideoloških predstava i političkih programa. Tako se u svim osnovnim sektorima egzistencije novih malogradanskih slojeva istovremeno javljaju najmanje tri osnovna segmenta i tri osnovne društvene pozicije: a) pozicija sve naglašenijeg identiteta s radničkom klasom, b) samosvojna srednjoklasna pozicija, i c) pozicija postepene identifikacije s buržoazijom, preuzimanja njenih upravljačkih i nadzornih funkcija i stapanje s njom.

Generalisanje bilo kojega od ovih segmenata na cjelinu malogradanskih slojeva sasvim je pogrešno, a upravo to čine mnogi teoretičari koji se bave izučavanjem ovih slojeva. To generalisanje je pogrešno stoga što se ovdje radi o tri posebne socijalno-klasne entitete, među kojima postoje i djejuju značajne athezne sile koje onemogućavaju njihov jedinstven socijalno-klasni nastup, jedinstven sistem ideoloških predstava i političkih programa. Tako je socijalno-klasna slika društva mnogo složenija nego što se to, na prvi pogled, može pretpostaviti po prebrzim generalizacijama teoretičara koji malogradanske slojeve tretiraju en bloc. Ovakav tretman tih slojeva, od samog početka nezasnovan na realnim odnosima, dopušta onda izvođenje zaključaka o malogradanskim slojevima kao subjektu revolucije ili subjektu »treće sile« u društvu, ili pak revninosim službenicima, činovnicima i »oficirima« kapitala. Tome se može pridodati i malogradanska funkcija subjekta društvene ekstrapolacije. Dakako, radi se o tome da malogradanski slojevi u svojoj osnovnoj heterogenosti imaju cijekupnu nabrojanu polifunkcionalnost, ali ne svi i ne istovremeno cijelinu te polifunkcionalnosti nego posebne funkcionalnosti razdjeljene prema osnovnoj slojnoj stratifikaciji koja postoji unutar njih samih. Ako se ovako shvati društvena pozicija posebnih slojeva u okviru cijeline malogradanskog entiteta, onda je razumljivo da se posebne pozicije, klasne i ideološke predstave i politički programi pojedinih malogradanskih slojeva, ne mogu nasilno, ni teorijski ni praktično, penetrirati niti na cjelinu tih slojeva, niti na druge posebne podslove. Onda će biti razumljivo približavanje i stapanje funkcija i pozicija pojedinih malogradanskih slojeva s funkcijama i pozicijama proletarijata ili buržoazije, što, naravno, ne znači niti identifikaciju cijeline ovih slojeva s proletarijatom ili buržoazijom, niti postepeno uspostavljanje dominacije ovih slojeva nad proletarijatom i buržoazijom. Tu se može činiti relevantnom historijsku analogiju položaju ovih slojeva u društvu s položajem tradicionalnog malogradanstva u liberalnoj fazi kapitalizma. Sličnosti nisu slučajne, iako se radi o slojevima čiji faktori postojanja međusobno imaju značajne razlike. Dok kod novih malogradanskih slojeva primarno djeluje faktor upotrebljivosti funkcionalnog znanja u sistemu kapitalističke proizvodnje i državne organizacije, kod starih malogradanskih slojeva djeluje faktor sitne svojine kao svojevrsni pandan krupnom kapitalu i radu, ali istovremeno i kao oblik njihove sinteze. »Pandanski« karakter faktora funkcionalnog znanja promjetan je, takođe, kod novih malogradanskih slojeva kao opreka krupnom vlasništvu i proizvodnom radu, ali i kao element njihove sinteze u istim tačkama organizacije i funkcionisanja proizvodnje i državnih institucija. Koliko je ovo protivrječje koncentrirano u biću novih malogradanskih slojeva i time analogno svim onim protivrječjima koja su karakteristika starih malogradanskih slojeva, toliko je, istovremeno, ono znak stalne produkcije protivrječja koju zakonomjerno tvori građanski način proizvodnje. Dok se, na jednoj strani, to protivrječje manifestira u ne-prekidnoj direktnoj borbi osnovnih klasnih poslova gradanskog svijeta, kao borbi između proletarijata i buržoazije, dotele, se na drugoj strani, ono indirektno manifestira na cjelini ekonomskog, socijalnog i klasnog terena koji se rasprostire između ovih osnovnih polova. Indirektna manifestacija ovog stalnog sukoba je manje – više dinamično otjelovljena u biću novih malo-

gradanskih slojeva, ali po pravilu u sasvim mistifikovanim oblicima, koji svojom nerazgovjetnošću zamagljuju njenu osnovnu bit.

Na taj način, novi malogradanski slojevi predstavljaju samo najnovije historijsko izdanje osnovne produkcije protivrječja građanskog načina proizvodnje. Bez obzira na to koliko se oni danas činili moćima i dominantnima, s prividnim tendencijama da u sebi sažmu cjelinu društvene klasne polarizacije i da je tako nivelištu stvarajući novi historijski model društvene stratifikacije, ostaje činjenica da su oni sami po svome biću proizvod zakonomjernog razvoja vladajućeg načina proizvodnje. Kao takvi, oni izvjesno ne mogu biti dominantni subjekt društva, koji će iz sebe preoblikovati njegovu strukturu, po svom socijalno-klasnom programu i interesima, naprosto zato što su i sami objekt datog načina proizvodnje. Nalazeći se u srcu postvarenog svijeta, oni nisu instrument njegovog prevazilaženja, već instrument njegovog održavanja i racionalnog usavršavanja. Njihov interes nije socijalno, nego samo racionalno-tehnološko revolucioniranje toga društva, te kao takvi mogu biti samo »servisni dodatak« boljoj funkcionalnosti načina proizvodnje i društva u cjelini. Specifikum njihove ideologije nije nešto što je radikalno drugačije od ideologije vladajuće klase, naprosto zato što se ova ideologija manje-više nasilno nameće kao vladajuća ideologija društva, koju novi malogradanski slojevi prihvataju, svjesno ili nesvesno, kao sistem svojih sopstvenih ideoloških predstava. U onom stepenu u kojem se ta ideologija zalaže za usavršavanje modela društvene i ekonomske organizacije, baziranog na racionalnim kategorijama, pri čemu primarni klasni odnosi bivaju potisnuti u drugi plan ovih racionalizacija, toliko će je malogradanski slojevi svjesnje pribavljati, nalazeći u njoj identifikaciju svojih klasnih interesa s interesima vladajuće klase, ili pak, u suprotnom slučaju, identifikaciju svojih interesa s interesima radničke klase. To je osnova vododjelnice na kojoj se razdvajaju ideološke predstave i politički programi malogradanskih slojeva, predstavljajući se jednom kao socijalno-konzervativni, a drugi put kao socijalno-revolucionarni, a u suštini uvijek kao veliko ideološko lutanje i političku konfuziju. Tako se privid revolucionarnog subjektiviteta rastane u realnosti establiraju u postojeći sistem vrednosti i relacija, a privid historijske promocije, na globalnom planu, u subjektivizirani i individualizovani uspon malogradanske jedinke na stepeništu društvene stratifikacije materijalne moći i ostalih oblika moći, društvenog ugleda, stila i načina života. Ova konstatacija o političkom djelovanju i ideološkim predstavama novih malogradanskih slojeva odnosi se, svakako, na njihove znatnije dijelove, ali bez manjih ili većih odstupanja ne može važiti za cjelinu tih slojeva, posebno ako se ima u vidu njihov piramidalni raspored u cjelini društvene građevine. Naime, potrebno je uvijek imati u vidu činjenicu izrazito heterogene kompozicije malogradanskih slojeva, koja implicira heterogenost njihovog pogleda na svijet (bolj reči – njihovih pogleda na svijet). Znatne razlike u funkcionalnosti koju nose malogradanski pod-slojevi u globalnoj strukturi građanske ekonomije i države, direktno uslovjavaju međusobnu različitost njihovog ekonomskog, socijalnog i kulturnog položaja, razbijenost pogleda na svijet, političku divergentnost i šarolikost ideološke svijesti i predstava.

Prema tome, ukoliko se i dopusti mogućnost odrjeđivanja novih malogradanskih slojeva kao »treće sile« u društvu, izvjesno je da se ne radi o jedinstvenoj sili koja bi mogla jedinstvenim socijalnim i političkim nastupom tu svoju moć iz stanja potencije prevesti u stanje aktualiteta. Zapravo, svaki malogradanski sloj, adekvatno svojoj ukupnoj društvenoj poziciji, posjeduje odrđeni kvantitet i kvalitet snage. Posebnost i relativna izoliranost svake od tih snaga ne omogućava po sebi značajni društveni uticaj. Parcijalizirane snage, iz kojih stoje parcijalizirani društveni i ideološki interesi, organiziraju se u parcijalizirane političke nastupe, te oblast njihovog mogućeg djelovanja u cjelini društvenih odnosa apriori biva svedena na sasvim suženo područje. Malogradanski slojevi, podsticanji svojim uskim slojnim interesima, ne mogu, normalno, očekivati efekat svoga djelovanja koji bi prevazišao tu početnu uskost interesa. S druge strane, sprezanje posebnih malogradanskih u opšte malogradanske interese, u osnovi nije moguće, te, prema tome, nije moguće ni njihovo jedinstveno socijalno i klasno nastupanje. Koliko centripetalnih sila djeluju među posebnim malogradanskim interesima ili interesima posebnih malogradanskih slojeva, toliko sila djeluje na razini njihovog klasnog okupljanja.

U analizama malogradanstva često se previda jedna bitna činjenica. Naime, suprotnost interesa malogradanstva ne iscrpljuje se odnosom prema interesima proletarijata i buržoazije, nego i unutar njegovih samosvojih interesa. Tako unutar samog malogradanstva djeluju značajne polarizacione sile kojima se klasna energija malogradanskih pod-slojeva upravlja protiv drugih malogradanskih pod-slojeva. Hijerarhizirani aparati »fabričke despotije«, tehnokratije uopšte, državne administracije i različitih namještajkih slojeva, direktno impliciraju njihovu unutarnju polariziranost. Tako se, sasvim često, osnovni društveni konflikt malogradanstva dešava već u samoj njegovoj unutarnjoj strukturi. Pri tome, doživljava socijalnog ili klasnog osjećenja konkretnog malogradanskog sloja nije izazvan oprekom prema tradicionalnoj buržoaziji ili proletarijatu, nego oprekom i sukobom interesa s prvim nadrđenim ili podrđenim malogradanskim slojem. Tu se malogradanski slojevi nalaze u egzistencijalnoj i psihološkoj situaciji rđdova, koji u vojnoj subordinaciji čitav rezon i doživljava vojne organizacione i smisaone strukture iscrpljuju u doživljaju volontarizma neposredno prepostavljenih oficira. Bitniju društvenu promociju konkretnom malogradanskom sloju, koliko u globalu onemogućava celokupnost odnosa u društvu, toliko se faktori onemogućavanja vezuju, prije svega, za prvi nadrđeni malogradanski sloj. Među njima se onda teško može uspostaviti prihvatljivi stupanj saveznštva, koji bi vodio zajedničkom socijalnom i klasnom nastupanju, već se radi o visokom stupnju konkurenčije za bolji i povoljniji ekonomski i socijalni položaj. U takvoj unutarnjoj konkurenčkoj borbi troši se najveći dio cjeline malogradanske klasne energije. Faktori unutarnje polarizacije ovih slojeva obično su mnogo jači od faktora njihovog objedinjavanja. U onom smislu u kojem liberalni kapitalizam stvara stalnu polarizaciju unutar sitne i srednje buržoazije, iscrpljujući ih u konkurenčkoj borbi na tržištu, monopolistički kapitalizam za malogradanske slojeve uspostavlja analognе oblike tržišta. Na njemu se ne sučeljava roba koja je produkt sitne proizvodnje, već roba otjelovljena u radnoj snazi s manje-više naglašenom funkcionalnošću za

koju je potrebno određeno stručno znanje. Konkurenčiju sitnih sopstvenosti ovde zamjenjuje konkurenčija funkcionalnih znanja. Od konkurenčije do objedinjavanja postoji znatan brisani prostor, koji malogradanski slojevi ne mogu prijeći. Nove historijske forme najamnog odnosa, kojima je izložen malogradanski namješténik, pothranjuju mi gradanskog individualizma, od njega stvaraju »oficira kapitala«; jedino zainteresiranog za individualno napredovanje na ljestvici gradanske hijerarhije, tako da mu se socijalno i klasno okupljanje čini nepotrebnim.

»Treća sila« malogradanske društvenosti, dakle, ima oprek u svojim znatnijim društvenim dejstvima u sebi samoj. Tu su već, tako reći na polaznim osnovama djeveljana, troši znatan dio njene energije, prije nego što je dospijela do nivoa ozbiljnije društvene promocije. Naglašeni meduslojni konflikt za društvene pozicije i međupersonalni konflikt individualne društvene promocije, čine osnovu ograničenog uticaja cijeline malogradanskih slojeva na osnovne tokove razvoja društva i mogućnost njegovog preoblikovanja po srednjoslojnim malogradanskim modelima. Nemogućnost dolaska do jedinstvenog malogradanskog modela i nemogućnost objedinjavanja postojećih malogradanskih modela organizacije društva, čime nerealnom bilo kakvu društvenu šansu bilo kojeg konkretnog malogradanskog modela. Koliko nijedan od tih modela nema izgleda za objedinjavanje socijalne i klasne energije svih onih slojeva koji postoje između proletarijata i buržoazije, toliko pogotovu nema izgleda da se nametne cijeli društva i da autentičnom, samosvojnom logikom kreira njegov razvoj i organizaciju. Jedina realna utežljenos svih ovih modela i mogućnost njihovog parcialnog ostvarivanja, sastoji se u empirijskim činjenicama njihovog srašćivanja sa strategijskim i taktičkim orientacijama proletarijata ili buržoazije. Ako se realno tretira stanje prijelekivanih i ostvarljivih identifikacija pojedinih malogradanskih slojeva s osnovnim polovima društva, onda je i mogućnost identifikacije i srašćivanja njihovih socijalno-klasnih programa s programima ovih polova sašvima realna. Praksa pokazuje da se dešava upravo ovaj proces. Naravno, ta praksa pokazuje odsustvo šansi svih onih historijskih vizija čiji je *factor dominandi* malogradanstvo. Ono se svojim »gornjim« dijelom rastvara u buržoaziji, a »donjim« dijelom u proletarijatu, dok njegov »srednji« dio ostaje podjednako udaljen od tih osnovnih polova, očuvavajući u sebi konflikt tih polova. Od historijskog razrješenja osnovnog konflikta polova gradaškog svijeta zavisi dalja sudbina »srednjeg« segmenta malogradanstva.

Iado Jakša/Ljubljana

roman polja

mimezis mimezis romana (III)

III rađanje romana u nekoliko nastavaka

od pisareva i petrinovića

Dobro zaključanim vratima i zatvorenim prozorima izazvan je nužni i sveobuhvatni pakao dvojstva koji se ogleda u jednostavnom prostornoj deljenju i vremenskoj neravnopravnosti: onoga što se dešava iza zaključanih vrata i zatvorenih prozora (ubrani vremenski tok) i onoga što se dešava ispred zaključanih vrata i zatvorenih prozora (usporeni vremenski tok). Objektivno sagledavanje nemogućnosti istovremenog praćenja paralelne radnje, zbog odsustva sveznjućeg, sigurnog, blagonaklonog i bilo kakvog pripovedača, nameće potrebu izbora lakše, efikasnije i svrhovitije varijante uhodanih staza i poznatih puteva. Činjenica koja se može sa sigurnošću ustvrditi, bez potrebe provjeravanja, jeste: iza zatvorenih vrata i zatvorenih prozora RADA se novi junak ovog romana. Pouzdano je da čitaocu treba štedeti i zato izostaju porodajne muke, panici vrisak, oznojeno čelo i plač novorođenog junaka. Kenjkavo i maleno stvorenje prepusteno sebi raste, i, iza prozora i vrata prolaze godine začudnom brzinom. Sve dok ne poželi da otključa vrata i otvori prozore (doći će i taj trenutak, uz malu pomoć pisaca), on živi u izolaciji, odeljen i sklonjen iz sveta surovosti (nežno čedo blagonaklonosti i pažnje) i ko zna šta sve radi, osim njega samog. Za sada ne oseća pogibelj ljudske izolacije.

ISPRED ZAKLJUČANIH VRATA – ŽIVOT

I na drveću podrhtava lišće i zlati se trava na popodnevnom suncu i ljudi žurno promiču i zamišljeni automobilisti trube i ljubavni parovi se ljube i mehanički umor pliva zrakom i besne automobili na svetla semafora i pevaju ptice i kupuju se novine i nestaju šetači sklanjajući se u hladovinu i teče reka jedna i teče reka druga i teče reka treća i teče reka četvrta i svadaju se mačke i prodaje se svež hleb i neko nema para i neko ima para i neko ispija konjak na brzinu i neko piće pivo u hladovini i vozi gradski autobus u smeru železničke stanice i raspredaju se penzionerske priče i leno pokreću noge golubova i plaće maleno dete izgubljeno u gužvi i zvoni mehanička naprava i žuri dak u školu i pisak lokomotive koja polazi i glasna komšijska vika i ogovara piljarcice i sve tako i sve tako. Tamo ispred kuće na kojoj su zatvoreni prozori i zaključana vrata sede malo poznati Petrinović i Pisarev i raspravljaju o kiši, oblačnom danu, nepoštovanju saobraćajnih propisa, sve dok im se ne pridruže i prijatelji i neprijatelji i otpočne razgovor o mogućnostima koje se ukazuju novorođenom junaku, o tome kakav bi on trebao biti i šta posedovati i što je najvažnije šta će u životu postati kad poraste i postane velik. Prste raznorazne kombinacije, pada predlog za predlogom, nadjačavaju se glasovi i Hm,

Neustrašivi

Uvek na pravom mestu u pravo vreme, pomaže patnicima i stradalnicima, nepogrešiv u proceni ljudi. Siguran u svoje etičke ideale ne sumnja u postavke zasnovane po principu pravde i istine zrači privlačnom svjetlošću. Ima samo dve ruke i samo dve noge a besmrtn je i neranjiv i ne plaši se